

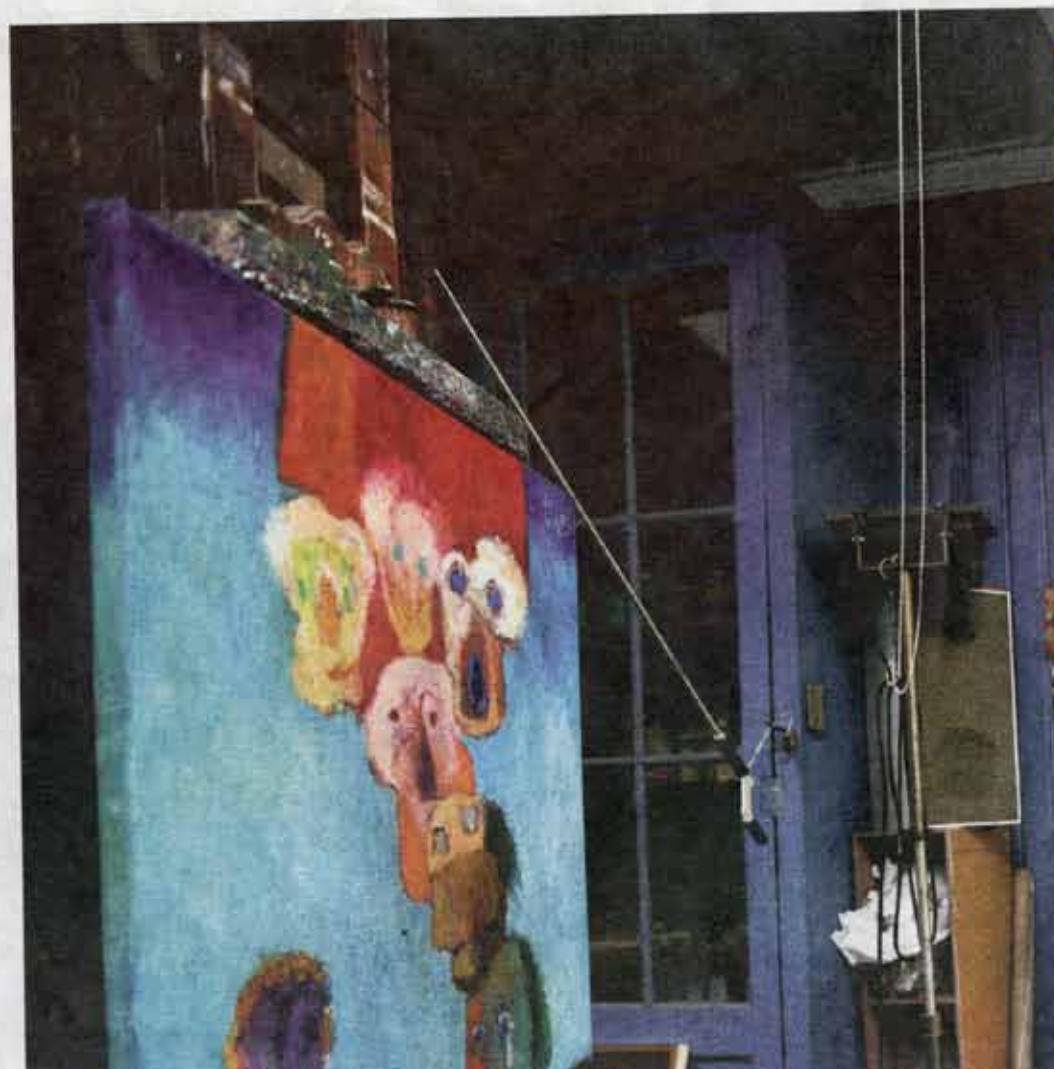
'Het kan me niet meer schelen

In maart wordt schilder, dichter en tekenaar Leo Schatz 95 jaar. Uitgewerkt is hij nog lang niet. 'Ik heb nog veel te vertellen.'

tekst CORRIE VERKERK foto JEAN-PIERRE JANS

Tot vorig jaar stond kunstenaar Leo Schatz (94) nog op de tennisbaan. "Niet dat ik zo'n goede tennisser was. Wel de bekendste op de club, vanwege de leeftijd. Maar het werd te vermoeiend." Verstandig om te stoppen? "Ik ben wel wijs, maar niet verstandig," zegt hij lachend.

Leo Schatz is, zacht uitgedrukt, een markante Amsterdammer, met een veelbewogen leven achter zich. In de Tweede Wereldoorlog ging hij in de illegaliteit, maakte vervalsingen voor het verzet en tekende onder andere

markante Amsterdammer, met een veelbewogen leven achter zich. In de Tweede Wereldoorlog ging hij in de illegaliteit, maakte vervalsingen voor het verzet en tekende onder andere voor het illegale *Parool*. Het eerste Paroolaffiche dat na de oorlog verscheen was van zijn hand.

Een bewierookt schilder is hij, maar ook tekenaar en dichter. Al kwamen die gedichten en later de tekeningen (in zwart-wit, terwijl kleur zo belangrijk is in zijn oeuvre) pas later. Uit noodzaak, zegt hij, nadat zijn echtgenote Sonja na ruim een halve eeuw samen in 2003 was overleden. Ineens waren er woorden. Een week na haar overlijden schreef hij:

*Dat hoort niet bij ons
dat zeggen we niet:
'Mijn vrouw is gestorven.'*

*Dat hoort niet bij ons
dat kunnen wij niet
dat doen hoogstens anderen*

*Wij zeggen alleen, als het moet:
'Wij zijn samen gestorven.'*

Er kwamen een boek, *Ik heb geen aanleg voor verdriet*, en veel reacties. "Mensen schreven me dat ze er iets aan hadden, dat het troost gaf. Terwijl ik het niet echt schreef om anderen te troosten."

Een echte dichter wil hij zichzelf niet noemen. "Eerst durfde ik er niet mee naar buiten te gaan en heb ik Mensje van Keulen gevraagd om de gedichten heel streng te lezen." En ja, voldoende werk bleek publicabel.

Het enorme huis in de Watergraafsmeer waar hij woont ademt kunst. Overal schilderijen, sculpturen en een verzameling doosjes van zijn favoriete sigaren. Bijna 95 is hij inmiddels, maar nog altijd actief, scherp van geest, ad rem.

Alleen het gehoor wil niet meer zo. Als de vragen te snel om de oren vliegen grijpt hij in: "Ho, eventjes op de rem."

Zijn leven wordt 'getekend door verlies', aldus de Stichting Leo Schatz, vrienden die een hommage voorbereiden ter gelegenheid van zijn verjaardag. In de oorlog overleden zijn ouders en tweelingbroer; later

zijn getalenteerde dochter Irma (34), die een hart-longziekte had, en zijn echtgenote.

Maar Schatz wil zich geen overlever noemen. Wel een langlevener. "Dat ik zo lang blijf leven komt misschien wel doordat ik nog lang niet ben uitgesproken. Al ben ik toch wel een gemankeerd man. Boven de tachtig begin je oud te worden."

**'Mijn roots
liggen in het
paradijs, zeg
ik altijd'**

Leo Schatz in zijn atelier. 'Je handtekening zetten is het moeilijkste van schilderen. Het vinden van de goede

Zijn voorvaders komen uit Polen. "Maar mijn roots liggen in het paradijs, zeg ik altijd."

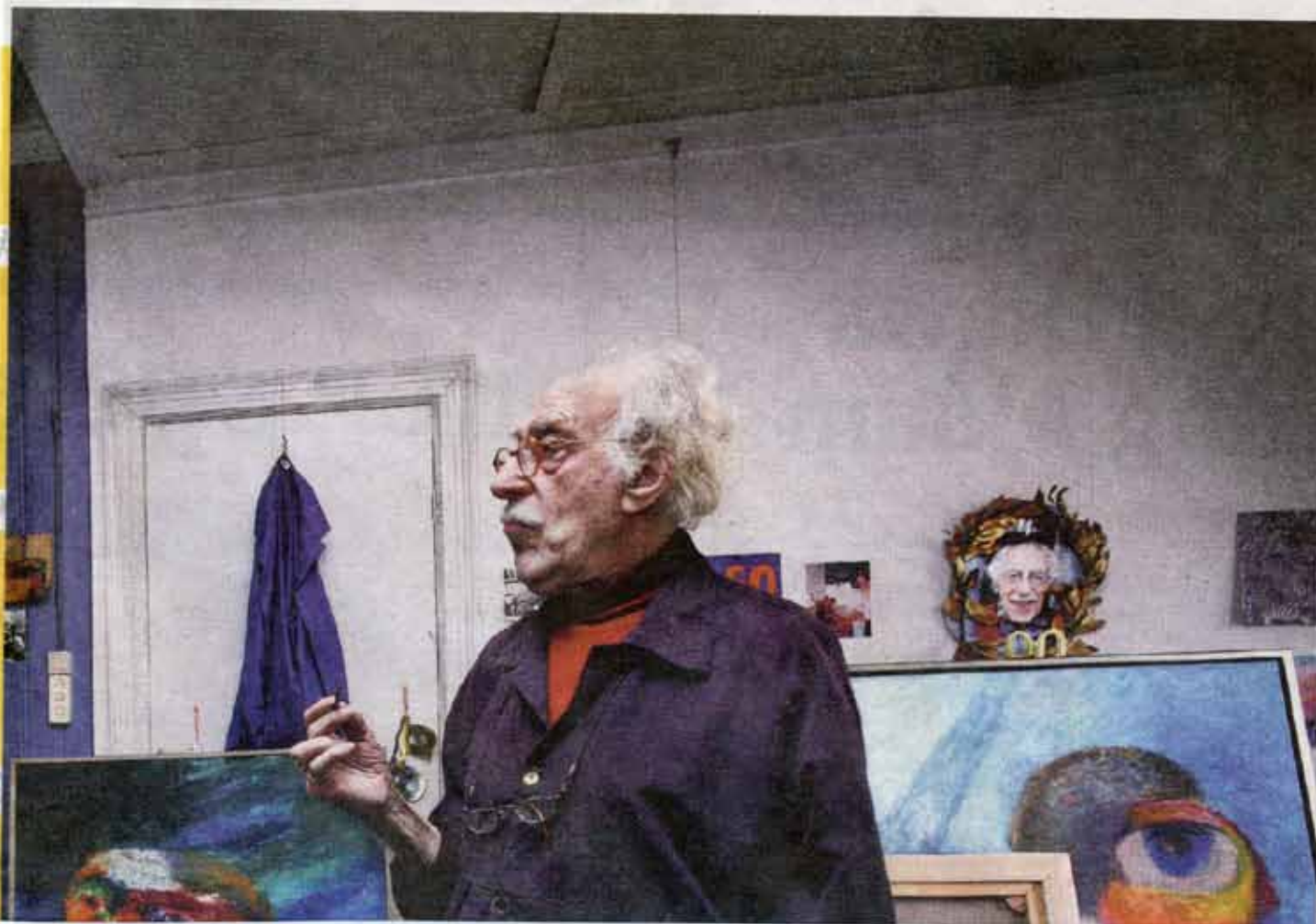
Grootvader Schatz was voorzanger. En eigenlijk had de vader van Leo Schatz dat als oudste zoon ook moeten worden. "Maar op de hbs geloofde hijal niet meer." Hij werd socialist, werkte onder andere als sigarenmaker en in de diamantindustrie.

De jonge Leo had aanleg voor tekenen. "Onze dokter, die het liefst kunstschilder was geworden, zei tegen mijn ouders: die jongen moet naar de Kunstnijverheidsschool." Zijn tweelingbroer Jacques had andere talenten en werd onderwijzer. "We waren in alles verschillend, een twee-eiige tweeling. Hij had blauwe ogen, was wat blond. We dachten ook anders, maar konden het goed met elkaar vinden."

Echt thuis voelde Schatz zich niet op die Kunstnijverheidsschool. "Er werd niet aan vrije kunst gedaan. Er was meer aandacht voor mode en reclame. Maar ik heb het wel afge maakt." De Rijksakademie – waar hij tekenen leerde – was een 'aangenaamere opleiding'. Echt overtuigd van zijn kunstenaarsgaven was hij in die jonge jaren nog niet. "Ik zag tegen iedereen op."

In 1941, Schatz zat twee jaar op de Rijksakademie, werden Joodse leerlingen geschorst en belandde Schatz uiteindelijk op de net opgerichte Joodse Kunstnijverheidsschool, in de Hollandsche Schouwburg. "Er heers-te een argeloze sfeer," zei hij enkele jaren geleden over die tijd in een radio-interview. "Sinds Napoleon hadden we hier niks meer meegemaakt. Er was zelfs een compleet Joods orkest, zo goed als ik het nooit meer gehoord

wat mensen denken'

'Ik kan alleen
intuïtief werken.
Hoe ouder,
hoe vrijer'

schilderij. Er moet harmonie zijn." Soms 'kwakt' hij gewoon wat op het doek. En soms is een kleur een bewuste keuze.

"Ik kan, als ik het niet goed vind, een doek wel drie, vier keer overschilderen." Toch weer een beetje die onzekerheid? "Als je overtuigd bent van jezelf, is het afgelopen met je."

Tekenen blijft hij in zwart-wit. Absurdistisch, bizar dalkwijls. "Dan zit hij in zijn karakteristieke houding, op zijn stoel, gebogen over zijn tafel."

plaats, de juiste kleur.'

heb. Sommigen geloofden dat het wel los zou lopen met die Duitsers."

Maar steeds vaker keerden leerlingen niet terug. "Thuis wisten wij wel beter. Al voor de oorlog kwamen er veel gevluchte Duitsers, Joden en politici bij ons over de vloer. Die vertelden wat er in Duitsland gebeurde."

Ondanks de dreiging was het plezier op de academie groot. "We gaven elkaar als studenten ook les. Ik gaf beschrijvende meekunde, al wist ik daar maar weinig van af. Ik lag altijd één les voor op mijn leerlingen."

Op een avond reed hij op de fiets van een vriendin naar huis en sloeg het noodlot toe. "In de krant had net gestaan dat als Joden in aanraking zouden komen met de politie, ze direct aan de SD zouden worden overgeleverd. En ik zou geen Leo Schatz heten als ik niet de primeur had."

Een politieman wilde hem aanhou-

den omdat zijn achterlicht het niet deed. "Ik wilde er vandoor gaan, maar die man pakte zijn pistool en ik dacht: beter levend dan dood in hun handen." Hij belandde enkele weken in de cel. "Het was niet leuk met vijf man in een eenpersoonscel. Er werd geslagen met stokken. Maar bang? Nee, dat was ik eigenlijk niet." Als door een wonder kwam hij vrij. "Ik weet niet waarom. Kennelijk is er, ergens, voor me gelobbyd."

Echt onderduiken deed hij zelf niet. Toen hij zich moest melden voor deportatie vertrok hij met zijn tweelingbroer richting het Gooi, belandde in Den Haag en in de illegaliteit en overleefde. Veel meer wil Schatz er eigenlijk niet meer over kwijt.

Liever praat hij over zijn kunst. Hij herinnert zich nog zijn eerste aquarel die hij, na de oorlog, voor 25 gulden verkocht aan een Haagse galerie.

"Later stond hij in de winkel voor 65 gulden te koop. Dat vond ik niet rechtvaardig. 'Ik wil hem terug,' zei ik tegen de eigenaar, 'voor die 25 gulden.' Een poos geleden kreeg ik een mail van een man die ik in de oorlog nog heb meegemaakt. Die aquarel hing nu bij hem en zijn gezin aan de muur."

Na de oorlog belandde Schatz met andere kunstenaars uit het verzet op uitnodiging van de Deense regering in Kopenhagen en raakte er in de ban van schilders als Agger en de Franse colorist Pierre Bonnard. "Bonnard trof me in alles. Al die kleuren. Het was zo prachtig, zo mystiek, dromerig ook. In Nederland waren de impressionisten vooral bruinschilders."

Terug in Nederland ging hij weer lesgeven. Aan kinderen in het Stede-

lijk Museum en aan aankomend kunstenaars op onder andere de Rietveld Academie.

"Hij droomt in kleuren," schreef Tom Rooduijn in een eerder aan Schatz gewijd kunstboek: *Kleur heeft een mens getekend* (2005). 'Ook als hij bijvoorbeeld geconcentreerd naar *Nova* kijkt, denkt hij ineens: gadverdammme. Dan gaat hij de kleuren van het decor verbeteren.'

Schatz schildert intuïtief, vrij. "Zo kan ik het alleen maar," zegt hij. "En hoe ouder, hoe vrijer. Omdat het me ook niet meer schelen kan wat mensen ervan denken." Zijn schilderijen zijn ook lichter geworden. "Zoals Mozart aan het eind van zijn leven ook lichter componeerde."

Hij zei al eerder: "Elke compositie heeft een bepaalde klank die in het hele stuk weerklinkt. Dat geldt voor een muziekstuk net als voor een

nij in zijn karakteristieke houding, op zijn stoel, gebogen over zijn tafel," zegt dichteres Machteld van Thiel. "Zijn klassieke houding."

Schatz noemt Van Thiel zijn muze. Met haar, dichter Jos van Hest en ontwerper Frans Lieshout heeft hij geruime tijd gewerkt aan een nieuw boek vol recent werk en daarop geënte gedichten: *In ieder hoofd zit een ander hoofd*.

In zijn atelier – twee steile trappen op – hangt het hoofdschilderij dat hij er speciaal voor heeft gemaakt. Van Thiel: "Leo, je moet het nog signeren." Schatz: "Dat is het moeilijkste van schilderen. Je handtekening zetten. Het vinden van de goede plaats, de juiste kleur."

De afgelopen tijd hebben Van Thiel, Schatz, Van Hest en Lieshout veel samen in het atelier gezeten, al brainstormend over het aanstaande boek. Het was voor de schilder wel eens een opgave, hij werkt het liefst in eenzaamheid. "Eenzaamheid doet me goed." Al was het ook een prettige en inspirerende kruisbestuiving.

Nu het boek klaar is, voelt het 'een beetje als thuiskomen'. "Even alleen, even terug naar mijn tekeningen. Als ik aan een tekening begin, weet ik nooit wat er komt. Ik begin met een paar lijnen en dan gaat het vanzelf. Het is iets wonderlijks dat zich afspeelt."

Zijn schilderijen ademen soms ook herinneringen, verdriet. Zoals dat om de dood van dochter Irma in 1984, een getalenteerde kunstenares. Na haar dood keerde ze met regelmaat terug in zijn schilderijen als een gestalte, een schim.

Ondanks al het verlies is er altijd die veerkracht en levenslust, zeggen vrienden. Schatz: "Als je lang leeft met verdriet, wordt het een warm verdriet."

In ieder hoofd zit een ander hoofd, te koop vanaf 1 december, in de boekhandel of via www.leoschatz.nl. De gelijknamige tentoonstellingen zijn van 2/12 tot 13/2 te zien in Museum Jan van der Togt (recente schilderijen en werk op papier) en in het Cobra Museum (aanvullende pentekeningen), beide in Amstelveen.